

Collage met driehoeken.

Tijdens mijn recente verblijf in Japan bedacht ik dat wolken op Japanse kamerschermen een goede metafoor zijn voor de suggestieve ruimte die de verbeelding van de kijker op gang brengt – de wolken bedekken delen van de afgebeelde acties. Alleen het gebruik van de eigen verbeelding maakt het contact tussen het beeld en de kijker direct en persoonlijk – een dialoog.

Hoeveel ruimte heeft een associatie nodig? Hoe werkt de verbeelding als er geen denkrichting wordt aangegeven, als de informatie absurd of chaotisch is, of simpelweg te veel – als je niet eens weet waar je moet beginnen om iets te begrijpen? Hoe vind je de balans tussen subjectieve associaties, die misschien té persoonlijk zijn, en algemene metaforen die snel clichés dreigen te worden?

Het ontketenen van associaties lijkt een hoofdtruc van poëzie te zijn. Ik vond toevallig wat beschrijvingen van dit proces; hier in mijn vrije vertaling.

Haiku's, Japanse drie-regel gedichten, kunnen niet gelezen en begrepen worden zonder kennis van de historische context, zegt één boekje. Door de dingen naast elkaar te noemen ontstaan lange associatieve rijen. Elk zorgvuldig gekozen onderdeel verwijst naar een aantal vaste associaties (sfeer en weer, met eindpunt vergankelijkheid). Er bestaat een geschiedenis van associatieve betekenissen; voor de goed opgeleide, ervaren lezer ontstaan de associaties bijna automatisch. Zonder de traditionele lezer is er geen context. Haiku vertaald levert de punt van een ijsberg op.

Ter illustratie van zijn tijdsduurtheorie maakte Henri Bergson een tekening van een conus. De conus, een trechter van geaccumuleerde ervaringen en herinneringen, glijdt over het vlak van het heden. De punt van de conus die het vlak aanraakt is waar de actuele tijdsduur plaatsvindt, of 'aandacht voor het leven'.

Als een gedicht een ijsberg is, steken de algemene associaties boven het water uit.

Joseph Brodsky schrijft over zijn stijlvoorbeelden Boris Pasternak en Osip Mandelstam: ze komen een detail of een metafoor tegen en beginnen het te ontvouwen, te ontplooiën. Als een roos. Een gedicht krijgt centrifugale kracht, het versnelt zichzelf. Als een waterkolk, zo stel ik me dat voor – hoe water door de trechter stroomt; de Titanic botst tegen een ijsberg en wordt het water ingezogen. Alle hier genoemde Russische schrijvers zijn tragische martelaars van het Sovjet regime.

In 1927 richtte een groep van Petersburgse 'linkse' schrijvers een 'Vereniging van Reële Kunst' op – OBERIU. De vereniging bestond maar 3 à 4 jaar. Een van de leden heeft later de archieven van zijn gerepresserde vrienden bij elkaar verzameld. Het doel van de groep was om 'de betekenis van het ding, de handeling, het woord te verbreden'. Dit doet Aleksandr Vvedenski door de handeling in stukjes te scheuren – wat absurd lijkt verliest in feite zijn creatieve logica niet. De lezer moet maar nieuwsgieriger zijn, niet zo lui, volgens het OBERIU Manifesto. De 'fantasmagorie' van Konstantin Vaginov verschijnt als gezien door mist of trillingen. Maar daar doorheen voelt men de nabije aanwezigheid en warmte van het object. Daniil Charms concentreert zijn aandacht op de botsingen tussen de dingen, en op hun innerlijke relaties.

Het leven is alogisch – daar komt het eigenlijk op neer. In de diepte van de chaos en absurditeit kunnen we misschien een flits van de ware zin opvangen.

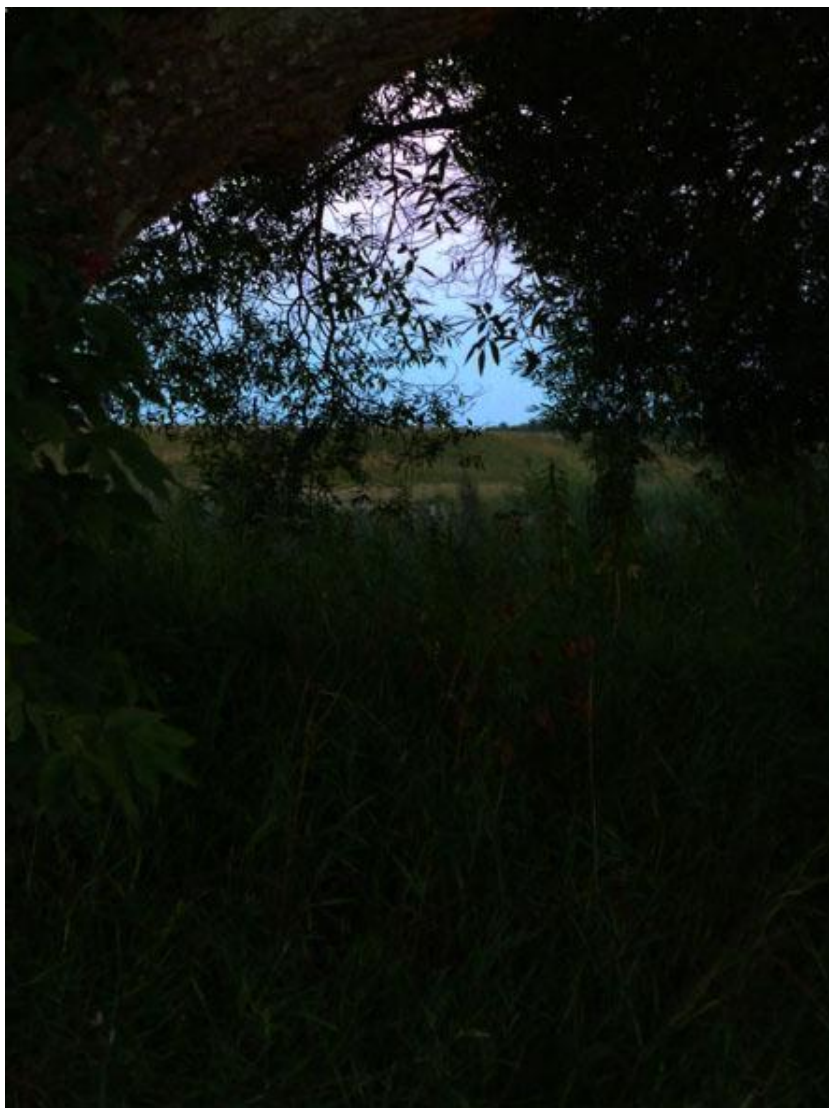
In een ander essay over Vvedenski lees ik dat men door zijn gedichten heen moet bewegen als in het donker – van de ene fonkeling van begrip naar de andere. De dichter meet de afstand van een opklaring van betekenis naar de volgende met grote precisie af – iets groter en wij zijn voorgoed verdwaald, iets kleiner en de weg is te recht. Wanneer we aan het eind van het gedicht zijn gekomen, is de afgelegde route van associaties is niet meer te traceren. Onze wens om er betekenis aan te geven activeert de verbeelding. De actieve lezer spreekt de voorraad in zijn geheugen aan.

Wij zijn terug bij de trechter, een driehoekige doorkijk tussen de bomen door.

Ik schrijf dit in mijn zomerhuis in Rusland. We hebben net een oude schuur, nog van de vorige eigenaars, ontruimt om het af te breken. Het stond vol met troep. Wel vonden we twee mooie kisten, uit de tijd van de Tweede Wereldoorlog. Eentje was Japans, een lege verbandkist met een lijst van medicijnen op de binnenkant. De andere was een Sovjet kist voor explosieven. De explosieven hebben ze vast gebruikt om de vissen in het meer te verdoven, zegt mijn vader.

Vladimir Nabokov was trots op zijn vermogen om de patronen van toeval in het leven te kunnen herkennen en beschrijven.

Al dat Russische *namedroppen* kan gezien worden als vette inktvlekken – een Rorschachtest.

*Geschreven voor het beeldboek van Ans Verdijk.
Augustus 2012
Pskov*

Ksenia Galiaeva